

Микола Куліш та Олесь Гончар: історико-культурні координати творчості

Життя і творчість найвизначнішого українського драматурга, активного діяча мистецького та національного руху Миколи Куліша нерозривно пов'язані з Херсонщиною. На таврійській землі він сформувався і зріс як потужний громадський і культурний діяч. Буття та доля людей степового краю знайшли втілення в таких його творах: «На рыбной ловле», «97», «Комуна в степах», «Отак загинув Гуска». Він любив Таврію – своїх земляків, природу, степ, зворушливо й ніжно любив свою Чаплинь, як називав батьківське село, з яким був сорок років крєвно пов'язаним. *«Куліш досконало знав і відчував український світ, його дух і найглибші традиції. А вже щодо України сучасної, то лішого знавця, ніж Микола Куліш, мабуть, не було серед письменників»* [6, с.47]. Історія нашого краю привернула теж майже на сорок років думки і душу визначного митця, громадського діяча великого Українця Олесь Гончара. Таврія для нього стала другою домівкою: *«Зелені тополі під ясно-блакитним українським небом... І так вабить мене той далекий виднокрай... невже для мене вже закриті дороги на Полтаву, в степи? Невже більше не побачу Таврію? Де взяти сил? Хоч би ще раз глянути на даленіючий степ, васильки побачити десь над шляхом, петрів батіг в голубих зірочках... Так небагато прошу!»* [3, с.194] (запис від 18.07.88). Враження від степового краю та його мешканців у О.Гончара виливалися у щоденникові записи, художні твори («Таврія», «Перекоп», «Тронка», «Берег любові», «Бригантина», «Чари-Комиші», «На косі»), статті та виступи. Отже, дослідження того, як таврійська земля поєднала не тільки творчу направленість, естетичні уподобання, філософські думки, а й душі двох визначних митців заслуговує окремого глибокого аналізу. Незважаючи на вихід великої кількості дослідницької літератури (праці Н.Кузякіної, Л.Танюка, І.Семенчука, С.Гречанюка, Я.Голобородька, О.Марушак, М.Гуменного, М.Степаненка, Н.Зборовської, Н.Волошиної, М.Зощенко, О.Ковальчук, В.Корчак, В.Коваля, П.Параскевича та інших) заявлена тема не була предметом наукового вивчення.

З розповідей земляків-заробітчан Таврія відкривалася в усій своїй загадковості малому полтавчанину Олесю, котрий *«немало наслухався довгими зимовими вечорами, притулившись спиною до теплового коминка, і про неозорі поля пшениці, і про небачене кавуняччя, що встилає степ, і про кам'яних баб на могилах, і про зарізяк, і про свищі-хвищі, і про отари, що блукають по безмежжю, мов клубки перекотиполя, і про зимові хурделиці та замерзання на степових просторах, де годі віднайти шлях, якщо ти з нього збився»* [8, с. 72].

Перше ж знайомство митця Олеся Гончара з південним краєм відбулося у 1951 році саме на батьківщині Миколи Куліша - в Чаплинці: *«Перший мій візит в Таврію відбувся тоді, коли я почав працювати над однойменним романом. І першою була Чаплинка. Для мене вона явилася найтипівішим, найхарактернішим степовим селом, у якому вмістилася, відтворилася сама доля українського народу – важка, героїчна. Все тут ніби переплелось, ніби в образі цієї Чаплинки відтворилася народна судьба, відбився, як промінь у маленькій краплі, великий світ»* [3, с. 176].

Пізніше, Олесь Гончар як депутат Верховної Ради буде робити кроки по увічненню пам'яті Миколи Куліша, котрий реально сприяв поширенню не тільки української культури на терені Таврії, а й свідомого ставлення до цієї культури з боку таврійської громади: *«Домовився в обкомі, щоб клуб у Чаплинці, де народився Микола Куліш, назвали його іменем. Клуб у Каланчаку вже названо іменем Дніпровського, їхнього земляка»* [3, с.114] (запис від 21.08.1986).

У щоденникових записах Олесь Гончар наголошував, що Микола Куліш є одним із найталановитіших творців «розстріляного відродження»: *«Донесли газети в Юрмалу звістку про смерть Н.М.Ужвій. Велика втрата. Пішла чи не остання з когорти славетних, з покоління Курбаса, Куліша, Гната Юри, Бучми, Крушельницького... А де ж зміна? Таке враження, що відбувається процес здрібнення талантів. Які причини? І якого треба імпульсу, щоб народ знову явив світові свою могутню творчу силу?»* (запис від 02.08.1986).

Отже, будучи могутньою творчою силою, М.Куліш, зазначає О.Гончар, був раніше за інших знищений молохом радянського тоталітаризму: *«бо ж кращі люди партії, такі як Микола Куліш, і Хвильовий, і Скрипник, самі стали першими жертвами сталініцини, жертвами всіх отих катів кривавої системи тоталітаризму»* (запис від 24.03.1990). З глибоким болем та великим осудом пише автор «Щоденників» про щойно почуту інформацію: *«Сьогодні ж, після похорону Бучми, дізнався, як загинув Курбас. Десь на далекій Півночі в Білому морі вивезли баржею їх – Курбаса, Куліша та інших – там, у відкритому морі, розстріляли, щоб і сліду на землі не було, щоб падали просто за борт. Чорне, і в той же час, боягузливе вбивство...»* (запис від 08.01.1957).

Аналіз щоденникових записів Олеся Гончара, присвячених вихідцю із Таврії, драматургу світового рівня розкриває суперечливість поглядів автора: *«Вечір у консерваторії, присвячений 90-річчю від дня народження Миколи Куліша. Лунають слова (і справедливо) про світове значення творчості драматурга, цитуються Луначарський, Фрідріх Фольф, а публіки в залі...ледь-ледь. Де ж той театральний інститут? Де ти, молодь Народу? Невже аж так всі оміщанились?»* (запис від 25.01.1983). Отже, О.Гончар радіє, що намагання стерти з народної пам'яті ім'я М.Куліша виявилися марними. Однак, він

констатує той факт, що «отруйне насіння манкурства дало дружні всходи, шар ментальності тоншав на печальних очах людей» [1, с.5].

Наведені приклади демонструють перейнятість проблемами, що є наслідком усвідомлення митцями системної соціально-політичної і духовної кризи радянської держави.

У період духовного відродження України, Олесь Гончар згадує Миколу Куліша серед визначних українських літописців і просвітників, поетів і художників, достеменних подвижників, чий долі стали зразком служіння рідному краю: *«Завтра референдум. Завтра, Льоню, і твій день. І твого улюбленого професора Зерова, і Миколи Куліша. Голосуватиму і за вас, мої дорогі»* (запис від 29.11.1991).

Домінантним об'єднуючим фактором в долі митців, пов'язаних з таврійською землею є концепт «степ»: *«Великий степ і в ньому - маленький вогник. Вогник - то людина. Я вітаю тебе, невідомий вогнику! Я радий, що ти є. Доки ти є - степ живий, ти душа цього степу, без тебе він був би мертвий – нічна пустиня»* [2, с. 250]. Концепт «степ» презентує і духовне безсмертя митця: *«І дім його – то степ,/То світ,/Що краю і кінця не має...»*[1, с.5].

У подальшій перспективі – дослідження ряду питань суспільно-політичного, мистецького та культурного життя, які є збіжними для М.Куліша і О.Гончара: просвітницька діяльність, стан української мови як однієї з основних ознак нації, місця і ролі її в житті народу, орієнтири та тенденції української художньої літератури, роль літературної критики у процесі піднесення українського мистецтва, голодомор як геноцид українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голобородько Я.Ю. Херсонщина у життєвому й драматургічному розвитку Миколи Куліша // Степ: Літ.-худож. альм. – Херсон, 2002. – № 11. – С. 4-31.
2. Гончар О.Т.Щоденники: У 3-х т.: Т.1 (1943-1967)/ Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передмова В.Д.Гончар; [Худож. оформ. М.С.Пшінки]. – К.: Веселка, 2002, – 455 с.
3. Гончар О. Т. Щоденники:У 3-х т.: Т.2 (1984-1995) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передмова В.Д.Гончар; [Худож. оформ. М.С.Пшінки]. – К.: Веселка, 2003. – 607 с.
4. Гончар О.Т.Щоденники: У 3-х т.: Т.3 (1984-1995)/ Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передмова В.Д.Гончар; [Худож. оформ. М.С.Пшінки]. – К.: Веселка, 2004, – 666 с.
5. Куліш М. Г. Твори : в 2 т. Т. 2. П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади про письменника / Микола Куліш ; упоряд., підгот. текстів, комент. Л. С. Танюка. – К. : Дніпро, 1990. - 877 с. : портр.

6. Лавріненко Ю. А. Розстріляне відродження: Антологія 1917—1933: Поезія — проза — драма — есей / Підгот. тексту, фахове редагування і передм. проф. Наєнка М. К. — К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. — 794 с.
7. Параскевич П. Олесь Гончар і Херсонщина: Статті, роздуми, спогади. — Херсон, 2011. — 116 с.
8. Слово про Олеся Гончара: Нариси, статті, листи, есе, дослідження / Упорядник Коваль В. К. — К.: Рад. Письменник, 1988. — 630 с.